

Kāṇḍa - XV

पञ्चदशं काण्डम्

अथ पञ्चदशं काण्डम् ॥

‘वात्य आसीत्’ इत्यात्म्य ‘महा मत्वद्’ इत्यन्तानामहोदयपर्यायात्तत्पर्यां कृत्वा । (१-४, १-१८) अवगादिभिरुक्तं
पञ्चादिभिरुक्तानाम् पर्यायाणामप्यन्तर्गतात्वात् वा, (५) पञ्चमस्य च कर्तो देवता ॥

[१] प्रथमा पर्याया

(१-८) अहर्षत्वात् पर्यायस्य (१) प्रथमर्षः साक्षी पङ्क्तिः, (२) द्वितीयाया द्विषा साक्षी इदृती, (३) तृतीयाया
एकपदा बहुर्जाह्वयुक्तुः, (४) चतुर्थ्या एकपदा विपङ्क्तवर्गी, (५) पञ्चम्याः सप्तम्युक्तुः, (६) षष्ठ्याः सप्तम्युक्तुः
आवापत्वा इदृती, (७) सप्तम्या आह्वयी पङ्क्तिः, (८) अहम्याः विपङ्क्तुः उच्यन्ति ॥

वात्यं आसीदीर्यमान एव स प्रजापतिं समैरयत् ॥१॥

स प्रजापतिः सुवर्णमात्मन् अपश्यत् तत् प्र अजनयत् ॥२॥

तदेकमभवत्तल्लाममभवत्तन्महद्भवत्तज्येष्ठमभवत्त-

ब्रह्ममवत्तत्तपोभवत्तत्सत्यमभवत्तेन प्राजायत ॥३॥

सोविर्धत् स महानभवत्स महादेवोभवत् ॥४॥

स देवानामीशां पर्येत्स ईशानोभवत् ॥५॥

वात्यः । आसीत् । ईर्यमानः । एव । सः । प्रजापतिम् । सम् । ऐरयत् ॥ १ ॥

सः । प्रजापतिः । सुवर्णम् । आत्मन् । अपश्यत् । तत् । प्र । अजनयत् ॥ २ ॥

तत् । एकम् । अभवत् । तत् । ललामम् । अभवत् । तत् । महत् । अभवत् । तत् ।

ज्येष्ठम् । अभवत् । तत् । ब्रह्म । अभवत् । तत् । तपः । अभवत् । तत् । सत्यम् ।

अभवत् । तेन । प्र । अजायत ॥ ३ ॥

सः । अवर्धत् । सः । महान् । अभवत् । सः । महादेवः । अभवत् ॥ ४ ॥

सः । देवानाम् । ईशाम् । परि । ऐत् । सः । ईशानः । अभवत् ॥ ५ ॥

XV.1.1 There was the Vrātya (the Supreme Being), just roaming about. He stirred the Prajāpati (the Lord of creatures) to life.

XV.1.2 He, the Lord of creatures, beheld the beautiful one within him. He begot that.

XV.1.3 That became singular; that became beautiful; that became great; that became the chiefest; that became the Lord Supreme; that became the penance; that became the truth; thereby that procreated.

XV.1.4 He grew up; he became great; he became Mahādeva (the great Lord).

XV.1.5 He attained sway over the enlightened ones. He became īśāra (the Master).

बृहत्तमं वै स रथन्तरस्य चादित्यानां च विश्वेषां च
 देवानां प्रियं धाम भवति तस्य प्राच्यां दिशि ॥४॥
 श्रद्धा पुञ्चली मित्रो मागधो विज्ञानं वासोऽहर्षणीयं
 रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥५॥
 मृतं च भविष्यच्च परिष्कन्दौ मनो विपथम् ॥६॥
 मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ॥७॥
 कीर्तिश्च यज्ञश्च पुरःसरावेन कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥
 स उदतिष्ठत्स दक्षिणां दिशमनु व्यचिच्छत् ॥९॥
 तं यज्ञायज्ञिर्य च वामदेव्यं च यज्ञश्च यजमानश्च पशवश्चानुव्यचिच्छत् ॥१०॥

बृहत्तमं । च । वै । सः । रथन्तरस्यं । च । आदित्यानां । च । विश्वेषां । च । देवानां ।
 प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ४ ॥
 तस्य । प्राच्याम् । दिशि । श्रद्धा । पुञ्चली । मित्रः । मागधः । विज्ञानम् । वासः ।
 अहः । अहर्षणीयम् । रात्री । केशाः । हरितौ । प्रवर्तौ । कल्मलिः । मणिः ॥ ५ ॥
 मृतम् । च । भविष्यत् । च । परिष्कन्दौ । मनः । विपथम् ॥ ६ ॥
 मातरिश्वा । च । पर्वमानः । च । विपथवाहौ । वातः । सारथिः । रेष्मा । प्रतोदः ।
 कीर्तिः । च । यशः । च । पुरःसरावौ ॥ ७ ॥
 आ । एनम् । कीर्तिः । गच्छति । आ । यशः । गच्छति । यः । एवम् । वेद ॥ ८ ॥
 सः । उत । अतिष्ठत् । सः । दक्षिणाम् । दिशम् । अनु । वि । अचिच्छत् ॥ ९ ॥
 तम् । यज्ञायज्ञिर्यम् । च । वामदेव्यम् । च । यज्ञः । च । यजमानः । च । पशवः ।
 च । अनुव्यचिच्छत् ॥ १० ॥

XV.2.4 Surely he becomes a favourite of the bṛhat Sāman and the rathāntara Sāman, of the old sages and of all the enlightened ones. In the eastern quarter, he has a pleasing abode.

XV.2.5 The faith becomes his sweet hear, the sun his praise-singer, comprehension his garment, day his turban, night his hair, two rays his two ear-rings, the brightness (of stars) his jewel;

XV.2.6 Both, what has been and what is to be, become his two foot men, the mind his war-chariot;

XV.2.7 The atmosphere wind and the purifying wind (become) his two chariot-horses, the gale his charioteer and the tempest his whip;

XV.2.8 Glory and fame (become) his two fore-runners; to him comes the glory, (to him) comes the fame, who knows it thus.

XV.2.9 He rose up. He started moving towards the southern quarter.

XV.2.10 The yājñayajniya Sāman and the Vāmadevya Sāman, the sacrifice, and the sacrificer and the cattle started following him.

यज्ञायज्ञिर्यस्य च वै स वामदेव्यस्य च यज्ञाय च यजमानाय च
 पशुभ्यश्चा वृश्चते य एवं विद्वांसं ब्राह्मणपुत्रवदति ॥११॥
 यज्ञायज्ञिर्यस्य च वै स वामदेव्यस्य च यज्ञस्य च
 यजमानस्य च पशूनां च प्रियं धाम भवति तस्य दक्षिणायां दिशि ॥१२॥
 उषाः पुंश्चली मन्त्रो मागधो विज्ञानं वासोहृत्पणीयं
 रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥१३॥
 अमावास्या च पौर्णमासी च परिष्कन्दौ मनो विपथम् ।
 मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ।
 कीर्तिश्च यज्ञश्च पुरःसुरावेन कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥१४॥
 स उदतिष्ठत्स प्रतीचीं दिशमनु व्यचिच्छत् ॥१५॥
 तं वैरूपं च वैराजं चापश्च वरुणश्च राजानुव्यचिच्छत् ॥१६॥
 वैरूपाय च वै स वैराजाय चाद्रुचश्च वरुणाय च
 राज्ञे आ वृश्चते य एवं विद्वांसं ब्राह्मणपुत्रवदति ॥१७॥

यज्ञायज्ञिर्यस्य । च । वै । सः । वामदेव्यस्य । च । यज्ञाय । च । यजमानाय । च ।
 पशुभ्यः । च । आ । वृश्चते । यः । एवम् । विद्वांसम् । ब्राह्मणम् । उपज्वदति ॥ ११ ॥
 यज्ञायज्ञिर्यस्य । च । वै । सः । वामदेव्यस्य । च । यज्ञस्य । च । यजमानस्य । च ।
 पशूनाम् । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १२ ॥
 तस्य । दक्षिणायाम् । दिशि । उषाः । पुंश्चली । मन्त्रः । मागधः । विज्ञानम् । वासः ।
 अहः । उष्णीषम् । रात्री । केशाः । हरितौ । प्रवर्तौ । कल्मलिः । मणिः ॥ १३ ॥
 अमावास्या । च । पौर्णमासी । च । १०।१० ॥ १४ ॥
 सः । उत् । अतिष्ठत् । सः । प्रतीचीम् । दिशम् । अनु । वि । अचिच्छत् ॥ १५ ॥
 तम् । वैरूपम् । च । वैराजम् । च । आपः । च । वरुणः । च । राजा । अनुव्यचिच्छत् ॥
 वैरूपाय । च । वै । सः । वैराजाय । च । अद्रुचम् । च । वरुणाय । च । राज्ञे । आ ।
 वृश्चते । यः । एवम् । विद्वांसम् । ब्राह्मणम् । उपज्वदति ॥ १७ ॥

XV.2.11 From the yajnāyjniya Sāman and from the Vāmadevya Sāman, from the sacrifice and the sacrificer and from the cattle is he cut off, whoso reviles such a knowledgeable, wandering saint.

XV.2.12 Surely he becomes a favourite of the yajnāyjniya Sāman and the Vāmadevya Sāman, of the sacrifice and the sacrificer and of the cattle. In the southern quarter he has a pleasing abode.

XV.2.13 The dawn becomes his sweet heart, the hymn his praise-singer, comprehension his garment, day his turban, night his hair, two rays his two ear-rings, the brightness (of stars) his jewel;

XV.2.14 The night of no moon and the night of full moon (become) his two foot men, the wind his war-chariot; the atmospheric wind and the purified wind (become) his two chariot-horses, the gale his charioteer and the tempest his whip; glory and fame become his two fore-runners; to him comes the glory, (to him) comes the fame, who knows it thus.

XV.2.15 He rose up. He started moving towards the western quarter.

XV.2.16 The Vairūpa Sāman and the vairāja Sāman, the waters and the venerable king started following him.

XV.2.17 From the Vairūpa Sāman and from the Vairāja Sāman, from the waters and from the venerable king is he cut off, whoso reviles such a knowledgeable wandering saint;

वैरूपस्य च वै स वैराजस्य चापो च वरुणस्य च
 रात्रिः प्रियं धाम भवति तस्य प्रतीच्या दिशि ॥१८॥
 इरा पुंश्चली हसो मागधो विज्ञानं वासोऽहर्णीयं
 रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कस्मलिर्भुजिः ॥१९॥
 अहम् रात्री च परिष्कन्दो मनो विपथम् ।
 मातरिभ्यो च पर्वमानस्य विपथवाहो वातुः सारथी रेष्मा प्रतोदः ।
 कीर्तिभ्य यशस्य पुरःसरावैर्न कीर्तिर्गच्छता यशो गच्छति य एवं वेद ॥२०॥
 स उदतिष्ठत्त उदीची दिशमनु व्यचिहत् ॥२१॥
 तं श्येत च नौधसं च सप्तर्ष्यं सोमं राजानुव्यचिहत् ॥२२॥
 श्येताय च वै स नौधसाय च सप्तर्षिभ्यः सोमाय च
 रात्रे आ वृषते य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं उपवदति ॥२३॥

वैरूपस्य । च । वै । सः । वैराजस्य । च । अपाम् । च । वरुणस्य । च । रात्रिः । प्रियम् ।
 धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥
 तस्य । प्रतीच्याम् । दिशि । इरा । पुंश्चली । हसः । मागधः । विज्ञानम् । वासः ।
 अहः । अहर्णीयम् । रात्री । केशाः । हरितौ । प्रवर्तौ । कस्मलिः । भुजिः ॥ १९ ॥
 अहः । च । रात्री । च । ॥ १०१० ॥ २० ॥
 सः । उद । अतिष्ठत् । सः । उदीचीम् । दिशम् । अनु । वि । अचिहत् ॥ २१ ॥
 तम् । श्येतम् । च । नौधसम् । च । सप्तर्ष्यम् । च । सोमम् । च । राजा ।
 अनुव्यचिहत् ॥ २२ ॥
 श्येताय । च । वै । सः । नौधसाय । च । सप्तर्षिभ्यः । च । सोमाय । च । रात्रे ।
 आ । वृषते । यः । एवम् । विद्वांसम् । ब्राह्मणम् । उपवदति ॥ २३ ॥

XV.2.18 Surely he becomes a favourite of the Vairūpa Sāman and the Vairāja Sāman, of the waters and of the venerable king. In the western quarter he has a pleasing abode.

XV.2.19 The earth (irā) becomes his sweet heart, the laughter his praise-singer, comprehension his garment, day his turban, night his hair, two rays his two ear-rings, the brightness (of stars) his jewel;

XV.2.20 The day and the night (become) his two footmen, the mind his war-chariot, the atmospheric wind and the purifying wind (become) his two chariot-horses, the gale his charioteer and the tempest his whip; glory and fame become his two fore-runners; to him comes the glory, (to him) comes the fame, who knows it thus.

XV.2.21 He rose up. He started moving towards the northern quarter.

XV.2.22 The śyaita Sāman and the naudhasa Sāman, the seven seers and the sparkling Soma (the cure juice) started following him,

XV.2.23 From the śyaita Sāman and the naudhasa Sāman, from the seven-seers and from the sparkling Soma is he cut off, whoso reviles such a knowledgeable wandering saint.

सोऽब्रवीदासुन्दी मे स भर्त्स्विति ॥२॥
 तस्मै ब्राह्म्यासुन्दी सममरन् ॥३॥
 तस्याः ग्रीष्मम् वसन्तम् द्वौ पादावास्तां श्रुत्वा वर्षां द्वौ ॥४॥
 बृहत् रथन्तरं वानुष्येदे आस्तां यज्ञायज्ञिर्यं च वामदेव्यं च तिर्यग्ये ॥५॥
 ऋचः प्राश्नस्तन्त्रो यजूषि तिर्यग्यः ॥६॥
 वेद आस्तरणं ब्रह्मोपबर्हणम् ॥७॥
 सामासाद उद्गीथोपिभ्रयः ॥८॥
 सामासुन्दी ब्राह्म्य आरोहत् ॥९॥

सः । अब्रवीत् । आसुन्दीम् । मे । सम् । भरन्तु । इति ॥ २ ॥
 तस्मै । ब्राह्म्याय । आसुन्दीम् । समम् । अमरन् ॥ ३ ॥
 तस्याः । ग्रीष्मः । च । वसन्तः । च । द्वौ । पादौ । आस्ताम् । श्रुत्वा । च । वर्षाः । च । द्वौ ॥
 बृहत् । च । रथमन्तरम् । च । अनुष्येदे इति । आस्ताम् । यज्ञायज्ञिर्यम् । च ।
 वामदेव्यम् । च । तिर्यग्येदे इति ॥ ५ ॥
 ऋचः । प्राश्नः । तन्त्रः । यजूषि । तिर्यग्यः ॥ ६ ॥
 वेदः । आस्तरणम् । ब्रह्म । उपबर्हणम् ॥ ७ ॥
 सामम् । आसादः । उद्गीथः । अपिभ्रयः ॥ ८ ॥
 ताम् । आसुन्दीम् । ब्राह्म्यः । आ । आरोहत् ॥ ९ ॥

XV.3.2 He said : "Let them bring a settee for me."

XV.3.3 For that wandering saint they brought a settee.

XV.3.4 Summer and spring were the two feet of that (settee).
Autumn and the rains were the other two feet.

XV.3.5 The bṛhat Sāman and the rathāntara Sāman were the two
elbow-pieces and the yajñāyajñiya Sāman and the
Vāmadevya Sāman were the two cross-boards.

XV.3.6 The Ṛk verses were the lengthwise strings and the Yajus
(sacrificial formulas) the crosswise strings.

XV.3.7 The Veda (the sacred knowledge) was the carpet and the
prayer the pillow.

XV.3.8 The Sāman was the seat and Udgītha (Saman Chanting)
the support.

XV.3.9 The Vṛātya (the wandering saint) ascended that settee.

तस्य देवजनाः परिष्कन्दा आसन्त्संकल्पाः प्रह्वय्याः विश्वानि भूतान्युपसदः ॥१०॥
विश्वान्येवास्य भूतान्युपसदो भवन्ति य एवं वेद ॥११॥

तस्य । देवऽजनाः । परिऽस्कन्दाः । आसन् । समऽकल्पाः । प्रऽह्वय्याः । विश्वानि ।
भूतानि । उपऽसदः ॥ १० ॥

विश्वानि । एव । अस्य । भूतानि । उपऽसदः । भवन्ति । यः । एवम् । वेद ॥ ११ ॥

[४] चतुर्थे वर्षे

(१-१८) अष्टादशवर्षस्यास्य वर्षोपस्य (१, १३, १९) यजमानस्योदसीपोडसीमाकुचं वैवी वगती, (२, ८) द्वितीया-
द्वयोपचर्चवृत्तुर्, (३, १२) तृतीयाद्वयोदसीपोडसीमाकुचं वैवी वगती, (४, ७, १०) चतुर्थीसप्तमीदशमीनां
श्रावणस्या गावत्री, (५) पञ्चम्याः श्रावणस्या पङ्क्तिः, (६) षष्ठ्या आशी वगती, (७) सप्तम्या आशी
विदुर् (भौमा), (११) एकादस्याः सात्री विदुर्, (१४) चतुर्दस्याः श्रावणस्या वृहती, (१५, १८)
पञ्चदस्यहास्योदसीपोडसीमाकुचं वैवी वगती, (१७) सप्तदस्याः आश्विनिह उषांसि ।

तस्मै प्राच्या दिशः ॥१॥

वासन्तौ मासौ गोसारावकुर्वन्बृहच्च रथन्तरं चानुष्ठितारौ ॥२॥

वासन्तावेनं मासौ प्राच्या दिशो गोपायतो बृहच्च

रथन्तरं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥३॥

तस्मै दक्षिणाया दिशः ॥४॥

श्रेष्ठी मासौ गोसारावकुर्वन्बृहच्च यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं चानुष्ठितारौ ॥५॥

तस्मै । प्राच्याः । दिशः ॥ १ ॥

वासन्तौ । मासौ । गोसाराः । अकुर्वन् । बृहत् । च । रथम् । उत्तरम् । च । अनुऽस्थातारौ ॥२॥

वासन्तौ । एनम् । मासौ । प्राच्याः । दिशः । गोपायतः । बृहत् । च । रथम् । उत्तरम् । च ।

अनु । तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

तस्मै । दक्षिणायाः । दिशः ॥ ४ ॥

श्रेष्ठी । मासौ । गोसाराः । अकुर्वन् । यज्ञायज्ञियम् । च । वामऽदेव्यम् । च । अनुऽस्थातारौ ॥

XV.3.10 The godly people became his footmen, solemn vows his messengers and all the beings his attendants.

XV.3.11 All the beings become his attendants, whoever knows it thus.

PARYĀYA IV

XV.4.1 For him of (from) the eastern quarter,

XV.4.2 They made the two spring-months protectors and the brhat and the rathāntara Sāmāns attendants.

XV.4.3 The two spring months protect (him) from the eastern quarter and the brhat and the rathāntara Sāmāns attend him, who knows it thus.

XV.4.4 For him of (from) the southern quarter,

XV.4.5 They made the two summer-months protectors and the yajñayajniya and the vāmādevya Sāmāns attendants.

श्रेष्मविन् मासौ दक्षिणाया विशो गोपायतो यज्ञायज्ञिर्य च
 वामदेव्यं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥६॥७॥
 तस्मै प्रतीच्या दिशः ॥७॥
 वार्षिकौ मासौ गोसारावकुर्वन्वे रूपं च वैराजं चानुष्ठातारौ ॥८॥
 वार्षिकावेन मासौ प्रतीच्या विशो गोपायतो वै रूपं च
 वैराजं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥९॥१०॥
 तस्मा उदीच्या दिशः ॥१०॥
 शारदौ मासौ गोसारावकुर्वन्वे रूपं च नौघसं चानुष्ठातारौ ॥११॥
 शारदावेन मासावुदीच्या विशो गोपायतः स्येत च
 नौघसं चानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥१२॥१३॥

श्रेष्मौ । एनम् । मासौ । दक्षिणायाः । दिशः । गोपायतः । यज्ञायज्ञिर्यम् । च । वामदे-
 व्यम् । च । अनु । तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥ ६ ॥
 तस्मै । प्रतीच्याः । दिशः ॥ ७ ॥
 वार्षिकौ । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । वै रूपम् । च । वैराजम् । च । अनुष्ठातारौ ॥
 वार्षिकौ । एनम् । मासौ । प्रतीच्याः । दिशः । गोपायतः । वै रूपम् । च । वैराजम् ।
 च । अनु । तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥ ९ ॥
 तस्मै । उदीच्याः । दिशः ॥ १० ॥
 शारदौ । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । स्येतम् । च । नौघसम् । च । अनुष्ठातारौ ।
 शारदौ । एनम् । मासौ । उदीच्याः । दिशः । गोपायतः । स्येतम् । च । नौघसम् ।
 च । अनु । तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥ १२ ॥

XV.4.6 The two summer-months protect (him) from the southern quarter and the yajnāyajniya Sāmans attend him, who knows it thus.

XV.4.7 For him of (from) the western quarter;

XV.4.8 They made the two rainy months protectors and the Vairūpa and the Vairāja Sāmans attendants.

XV.4.9 The two rainy months protect (him) from the western quarter and the vairūpa and the vairāja Sāmans attend him, who knows it thus.

XV.4.10 For him of (from) the northern quarter;

XV.4.11 They made the two autumn months protectors and the śyaita and the naudhasa Sāmans attendants.

XV.4.12 The two autumn months protect (him) from the northern quarter and the śyaita and the naudhasa Sāmans attend him, who knows it thus.

तस्मै ध्रुवाया दिशः ॥१३॥
 हैमनौ मासौ गोसारावकुर्वन्भूमिं चामि चानुष्ठातारौ ॥१४॥
 हैमनावेनं मासौ ध्रुवाया दिशो गोपायतो
 भूमिभ्राग्निभ्रानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥१५॥ (५)
 तस्मा ऊर्ध्वाया दिशः ॥१६॥
 शैशिरौ मासौ गोसारावकुर्वन्दिवं चादित्यं चानुष्ठातारौ ॥१७॥
 शैशिरावेनं मासावूर्ध्वाया दिशो गोपायतो
 यौश्चादित्यभ्रानु तिष्ठतो य एवं वेद ॥१८॥ (५)

तस्मै । ध्रुवायाः । दिशः ॥ १३ ॥
 हैमनौ । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । भूमिम् । च । अग्निम् । च । अनुष्ठातारौ ॥१४॥
 हैमनौ । एनम् । मासौ । ध्रुवायाः । दिशः । गोपायतः । भूमिः । च । अग्निः । च । अनु ।
 तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥१५॥
 तस्मै । ऊर्ध्वायाः । दिशः ॥ १६ ॥
 शैशिरौ । मासौ । गोसारा । अकुर्वन् । दिवंम् । च । आदित्यम् । च । अनुष्ठ्यातारौ ॥
 शैशिरौ । एनम् । मासौ । ऊर्ध्वायाः । दिशः । गोपायतः । द्यौः । च । आदित्यः । च ।
 अनु । तिष्ठतः । यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

[५] पञ्चमः पर्यायः

(१-१६) गोसारावस्थास्य पर्यायस्य (१) प्रथमर्चस्त्रिपदा समविपदा गायत्री, (२) द्वितीयायास्त्रिपदा अरिणां विदुषु,
 [३, ५ (२), ७ (२), ९ (२), ११ (२), १३ (२), १५] कृतीयायाः पञ्चमीसप्तमीनवम्येकादशीनयोदशीनां द्वितीया-
 वसानर्चा गोद्वयाश्च विपदा प्राजापत्यायुषु, (४) षट्पथ्यास्त्रिपदा स्वरार्द्रा प्राजापत्या पङ्क्तिः, [५ (१), ७ (१), ९
 (१), १३ (१)] पञ्चमीसप्तमीनवमीनयोदशीनां प्रथमावसानर्चा विपदा ब्राह्मी गायत्री, [६, ८, १२] षष्ठ्यष्टमी-
 द्वादशीनां विपदा कङ्कण, [१०, १४] दशमीचतुर्विंशत्योर्मुनिविपदा गायत्री, [११ (१)] एकादस्याः
 प्रथमावसानर्चा निष्ठाह्वी गायत्री, [१५] पञ्चदस्याश्च विरार्द्रा छन्दांसि ॥

तस्मै प्राच्या दिशो अन्तर्देशाद्भवमिष्वात्मनुष्ठ्यातारमकुर्वन् ॥१९॥

तस्मै । प्राच्याः । दिशः । अन्तःदेशात् । भवम् । इषुऽआसम् । अनुष्ठ्यातारम् । अकुर्वन् ॥

XV.4.13 For him of (from) the nadir quarter,

XV.4.14 They made the two winter-months protectors and earth and fire attendants.

XV.4.15 The two winter-months protect (him) from the nadir quarter and earth and fire attend him, who knows it thus.

XV.4.16 For him of (from) the zenith quarter,

XV.4.17 they made the two frosty months protectors and sky and the sun attendants.

XV.4.18 The two frosty months protect (him) from the zenith quarter and sky and the sun attend him, who knows it thus.

PARYĀYA - V

Rudrah

XV.5.1 For him, from the intermediate region of the eastern quarter, they have made the archer Bhava (the Lord of existence) the attendant.

भुव एनमिष्वासः प्राच्या दिशो अन्तर्वेद्यादनुष्ठातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥३॥ (१)
 तस्मै दक्षिणाया दिशो अन्तर्वेद्यादनुष्ठातारमकुर्वन् ॥४॥
 शर्व एनमिष्वासो दक्षिणाया दिशो अन्तर्वेद्यादनुष्ठातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥५॥ (२)
 तस्मै प्रतीच्या दिशो अन्तर्वेद्यादनुष्ठातारमकुर्वन् ॥६॥
 पशुपतिरिनमिष्वासः प्रतीच्या दिशो अन्तर्वेद्यादनुष्ठातानु
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥७॥ (३)

भुवः । एनम् । इषुऽआसः । प्राच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्थाता । अनु । तिष्ठति ॥२॥
 न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । पशून् । न । समानान् ।
 हिनस्ति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥
 तस्मै । दक्षिणायाः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । शर्वम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् । अकुर्वन् ॥
 शर्वः । एनम् । इषुऽआसः । दक्षिणायाः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्थाता । अनु ।
 तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य ॥५॥ ५ ॥
 तस्मै । प्रतीच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । पशुपतिम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् ।
 अकुर्वन् ॥ ६ ॥
 पशुपतिः । एनम् । इषुऽआसः । प्रतीच्याः । दिशः । अन्तःऽदेशात् । अनुऽस्थाता ।
 अनु । तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य ॥७॥ ७ ॥

XV.5.2 The archer Bhava stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the eastern quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Iśāna -

XV.5.3 does any harm to him, who knows it thus; nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.4 For him, from the intermediate region of the southern quarter, they have made the archer Śarva (the Lord of destruction) the attendant.

XV.5.5 The archer Śarva stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the southern quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Iśāna - does harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.6 For him, from the intermediate region of the western quarter, they have made the archer Paśupati (the Lord of animals) the attendant.

XV.5.7 The archer Paśupati stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the western quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Iśāna - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

तस्मा उदीच्या दिशो अन्तर्वेशादुग्रं देवमिष्यासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥८॥
 उग्र एनं देव इष्यास उदीच्या दिशो अन्तर्वेशादनुष्ठातारं
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥९॥
 तस्मै ध्रुवायां दिशो अन्तर्वेशाद्रुद्रमिष्यासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१०॥
 रुद्र एनमिष्यासो ध्रुवायां दिशो अन्तर्वेशादनुष्ठातारं
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥११॥
 तस्मा ऊर्वायां दिशो अन्तर्वेशान्महादेवमिष्यासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१२॥
 महादेव एनमिष्यास ऊर्वायां दिशो अन्तर्वेशादनुष्ठातारं
 तिष्ठति नैनं शर्वो न भवो नेशानः ।
 नास्य पशून् समानान्हिनस्ति य एवं वेद ॥१३॥
 तस्मै सर्वेभ्यो अन्तर्वेशेभ्य ईशानमिष्यासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१४॥

तस्मै । उदीच्याः । दिशः । अन्तःश्रेयात् । उग्रम् । देवम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् ।
 अकुर्वन् ॥ ८ ॥
 उग्रः । एनम् । देवः । इषुऽआसः । उदीच्याः । दिशः । अन्तःश्रेयात् । अनुऽस्थाता ।
 अनु । तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । ॥ ९ ॥
 तस्मै । ध्रुवायाः । दिशः । अन्तःश्रेयात् । रुद्रम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् । अकुर्वन् ॥
 तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । ॥ ११ ॥
 तस्मै । ऊर्वायाः । दिशः । अन्तःश्रेयात् । महादेवम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् । अकुर्वन् ॥
 महादेवः । एनम् । इषुऽआसः । ऊर्वायाः । दिशः । अन्तःश्रेयात् । अनुऽस्थाता ।
 अनु । तिष्ठति । न । एनम् । शर्वः । न । भवः । न । ईशानः । न । अस्य । ॥ १३ ॥
 तस्मै । सर्वेभ्यः । अन्तःश्रेयोभ्यः । ईशानम् । इषुऽआसम् । अनुऽस्थातारम् । अकुर्वन् ॥ १४ ॥

XV.5.8 For him, from the intermediate region of the northern quarter, they have made the archer Ugra deva (the fierce deity) the attendant.

XV.5.9 The archer Ugra deva stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the northern quarter. Neither śarva, nor Bhava, nor Iśāna - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsman.

XV.5.10 For him, from the intermediate region of the nadir quarter, they have made the archer Rudra (the terrible punisher) the attendant.

XV.5.11 The archer Rudra stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the nadir quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Iśāna - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.12 For him, from the intermediate region of the zenith quarter, they have made the archer Mahādeva (the great Lord) the attendant.

XV.5.13 The archer Mahādeva stands as an attendant to attend him from the intermediate region of the zenith quarter. Neither Śarva, nor Bhava, nor Iśāna - does any harm to him, who knows it thus, nor to his animals, nor to his kinsmen.

XV.5.14 For him, from all the intermediate regions, they have made the archer Iśāna (the master Lord) the attendant.

ऋतस्य च वै स सत्यस्य च सूर्यस्य च चन्द्रस्य च
 नक्षत्राणां च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥६॥ (१)
 स उत्तमां दिशमनु व्यचिच्छत् ॥७॥
 तमृचं सामानि च यजूषि च ब्रह्म चानुव्यचिच्छत् ॥८॥
 ऋचां च वै स सामां च यजुषां च ब्रह्मणश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥९॥ (१)
 स बृहतीं दिशमनुव्यचिच्छत् ॥१०॥
 तमितिहासश्च पुराणं च गाथाश्च नाराक्षसीभ्यानुव्यचिच्छत् ॥११॥
 इतिहासस्य च वै स पुराणस्य च गाथानां च नाराक्षसीनां च
 प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥१२॥ (१)
 स परमां दिशमनु व्यचिच्छत् ॥१३॥

ऋतस्य । च । वै । सः । सत्यस्य । च । सूर्यस्य । च । चन्द्रस्य । च । नक्षत्राणाम् ।
 च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ६ ॥
 सः । उत्तमां । दिशम् । अन्तु । वि । अचलत् ॥ ७ ॥
 तम् । ऋचः । च । सामानि । च । यजूषि । च । ब्रह्म । च । अनुव्यचिच्छत् ॥ ८ ॥
 ऋचाम् । च । वै । सः । सामां । च । यजुषाम् । च । ब्रह्मणः । च । प्रियम् । धाम ।
 भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ९ ॥ [३]
 सः । बृहतीम् । दिशम् । अन्तु । वि । अचलत् ॥ १० ॥
 तम् । इतिहासास्य । च । पुराणम् । च । गाथाः । च । नाराक्षसीः । च । अनुव्यचिच्छत् ॥
 इतिहासास्य । च । वै । सः । पुराणस्य । च । गाथानाम् । च । नाराक्षसीनाम् ।
 च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १२ ॥
 सः । परमां । दिशम् । अन्तु । वि । अचलत् ॥ १३ ॥

XV.6.6 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing anode of righteousness and truth, of sun and moon and of stars.

XV.6.7 He started moving towards the uppermost quarter.

XV.6.8 R̥k verses and Sāman chants, yajus (sacrificial formulas) and the sacred knowledge started following him.

XV.6.9 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of R̥k verses and Sāman chants, of Yajus and the sacred knowledge.

XV.6.10 He started moving towards the lofty quarter.

XV.6.11 Itihāsa (history) and Purāṇa (stories of ancient times), Gāthās (legends) and Nārāṣansīs (biographies of men) started following him.

XV.6.12 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Itihāsa and Purāṇās, of Gāthas and Nārāṣansīs.

XV.6.13 He started moving towards the supreme quarter.

तमाहवनीर्यम् गार्हपत्यम् दक्षिणाग्निम् यज्ञम् यजमानम् पशवश्चानुचलन् ॥१४॥

आहवनीर्यस्य च वै स गार्हपत्यस्य च दक्षिणाग्नेः यज्ञस्य च
यजमानस्य च पशूनां च प्रियं धाम भवति य एव वेद ॥१५॥

सोनादिष्टं दिशमनु व्यचलत् ॥१६॥

तमुत्तर्ध्वार्तवाश्च लोकान् लौक्याश्च मासांश्चार्धमासांश्चाहोरात्रे चानुचलन् ॥१७॥

ऋतूनां च वै स आर्तवानां च लोकानां च लौक्यानां च मासानां
चार्धमासानां चाहोरात्रयोश्च प्रियं धाम भवति य एव वेद ॥१८॥

सोनाद्वृत्तां दिशमनु व्यचलत्ततो नावृत्त्यर्धमन्यत् ॥१९॥

तं दितिश्चादितिश्चेडां चेन्द्राणी चानुचलन् ॥२०॥

तम् । आहवनीर्यः । च । गार्हपत्यः । च । दक्षिणाग्निः । च । यज्ञः । च । यजमानः ।
च । पशवः । च । अनुचलन् ॥ १४ ॥

आहवनीर्यस्य । च । वै । सः । गार्हपत्यस्य । च । दक्षिणाग्नेः । च । यज्ञस्य । च ।
यजमानस्य । च । पशूनाम् । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १५ ॥

सः । अनादिष्टम् । दिशम् । अनु । दि । अचलत् ॥ १६ ॥

तम् । अर्धः । च । आर्तवाः । च । लोकः । च । लौक्याः । च । मासाः । च । अर्ध-
मासाः । च । अहोरात्रे इति । च । अनुचलन् ॥ १७ ॥

ऋतूनाम् । च । वै । सः । आर्तवानाम् । च । लोकानाम् । च । लौक्यानाम् । च ।
मासानाम् । च । अर्धमासानाम् । च । अहोरात्रयोः । च । प्रियम् । धाम । भवति ।
यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

सः । अनावृत्ताम् । दिशम् । अनु । वि । अचलत् । ततः । न । आवृत्त्यर्धम् । अन्यत् ॥

तम् । दितिः । च । अदितिः । च । इडा । च । इन्द्राणी । च । अनुचलन् ॥२०॥

XV.6.14 Āhavanīya (sacrificial fire) and garhapatya (house-holder's fire), dakṣiṇāgni (southern fire) and the sacrifice, the sacrificer and the animals started following him.

XV.6.15 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Āhavanīya and garhapatya, of dakṣiṇāgni and the sacrifice, and of the sacrificer and the animals.

XV.6.16 He started moving towards the unspecified quarter.

XV.6.17 Seasons and groups of seasons, Lokas (people) and Laukyas (communities), months and half months, days and nights started following him.

XV.6.18 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of seasons and groups of seasons, of Lokas and Lokyas, of months and half-months, and of days and nights.

XV.6.19 He started moving towards the quarter of no return. He resolved not to return therefrom.

XV.6.20 Diti (bondage) and Aditi (freedom), Iḍa and Indrāṇi started following him.

दितेऽथ वै सोदितेऽभेदायाभेन्नाप्याभं प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२१॥
 स दिशोऽनु व्यचलत् विराजन् व्यचलत्सर्वे च देवाः सर्वाश्च देवताः ॥२२॥
 विराजन् वै स सर्वेषां च देवानां सर्वासां च देवतानां प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२३॥
 स सर्वानन्तर्देशान् व्यचलत् ॥२४॥
 तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चानुव्यचलत् ॥२५॥
 प्रजापतेऽथ वै स परमेष्ठिनश्च पितुश्च पितामहस्य
 च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२६॥

दितेः । च । वै । सः । अदितेः । च । इडायाः । च । इन्द्राण्याः । च । प्रियम् । धाम ।
 भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २१ ॥
 सः । दिशः । अनु । वि । अचलत् । तम् । विराज् । अनु । वि । अचलत् । सर्वे । च ।
 देवाः । सर्वाः । च । देवताः ॥ २२ ॥
 विराजः । च । वै । सः । सर्वेषाम् । च । देवानाम् । सर्वासाम् । च । देवतानाम् ।
 प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २३ ॥
 सः । सर्वान् । अन्तःशेषान् । अनु । वि । अचलत् ॥ २४ ॥
 तम् । प्रजापतिः । च । परमेष्ठी । च । पिता । च । पितामहः । च । अनुव्यचलत् ॥
 प्रजापतेः । च । वै । सः । परमेष्ठिनः । च । पितुः । च । पितामहस्य । च ।
 प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ २६ ॥

XV.6.21 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Diti and Aditi, of Ida and Indrāṇi.

XV.6.22 He started moving towards the directions. Virāj (the cosmic cow) started following him, and also all the enlightened ones and all the bounties of Nature.

XV.6.23 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of virāj, of all the enlightened ones and of all the bounties of Nature.

XV.6.24 He started moving towards all the intermediate regions.

XV.6.25 Prajāpati (Lord of creatures) and Parameśthi (the Lord dwelling in the highest abode), the father and the grandfather started following him.

XV.6.26 Surely he, who knows it thus, becomes a pleasing abode of Prajāpati and of Parameśthi, of the father and the grandfather.

[७] कतमः पर्वणः

(१-५) पञ्चमस्तुत्यं पर्वणम् (१) पञ्चमस्तुत्यं मिच्छावर्षी, (२) वितीर्षाया पञ्चमा विष्णुवर्षी, (३) कृतीयाया विष्णुवर्षी, (४) चाप्या पञ्चमा वापनी, (५) पञ्चम्याय वद्विष्णुवर्षीति ।

स महिमा सद्भुत्वान्तं पृथिव्या अगच्छत्स समुद्रो भवत् ॥१॥

तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चाप्यश्रद्धा च
वर्षं भूत्वानुव्यवर्तयन्त ॥२॥

एनमापो गच्छत्येनं श्रद्धा गच्छत्येनं वर्षं गच्छति य एवं वेद ॥३॥

तं श्रद्धा च यज्ञश्च लोकश्चार्धं चाक्षार्धं च भूत्वामिष्यवर्तयन्त ॥४॥

एनं श्रद्धा गच्छत्येनं यज्ञो गच्छत्येनं लोको गच्छत्येनमन्नं
गच्छत्येनमाक्षार्धं गच्छति य एवं वेद ॥५॥

सः । महिमा । सद्भुः । भूत्वा । अन्तम् । पृथिव्याः । अगच्छत् । सः । समुद्रः । अभवत् ॥

तम् । प्रजापतिः । च । परमेष्ठ्यी । च । पिता । च । पितामहः । च । आपः । च ।
श्रद्धा । च । वर्षम् । भूत्वा । अनुव्यवर्तयन्त ॥ २ ॥

आ । एनम् । आपः । गच्छन्ति । आ । एनम् । श्रद्धा । गच्छति । आ । एनम् । वर्षम् ।
गच्छति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

तम् । श्रद्धा । च । यज्ञः । च । लोकः । च । अन्नम् । च । अन्नऽअर्धम् । च । भूत्वा ।
अभिऽपृथिव्यवर्तयन्त ॥ ४ ॥

आ । एनम् । श्रद्धा । गच्छति । आ । एनम् । यज्ञः । गच्छति । आ । एनम् । लोकः ।
गच्छति । आ । एनम् । अन्नम् । गच्छति । आ । एनम् । अन्नऽअर्धम् । गच्छति ।
यः । एवम् । वेद ॥ ५ ॥

PARYĀYA - VII

Vratyah

XV.7.1 He, the majesty personified, becoming fluid went to the end of the earth. He becomes Ocean.

XV.7.2 The Lord of the creatures, and the Lord dwelling in the highest abode, and the father, and the grand-father, the waters and faith, taking the form of the rain, followed him carefully.

XV.7.3 Water comes to him, faith comes to him, the rain comes to him, who knows it thus.

XV.7.4 Faith and sacrifice and free movement turned towards and surrounded him taking the form of food and edibles.

XV.7.5 To him, who knows it thus, come faith and sacrifice; to him comes free movement; to him comes the food; to him come the edibles.

[८] अथर्ववेदः

(१-४) सुवत्सत्स्य र्वायस्य वयस्योऽस्युः, (२) द्वितीयायाः श्वस्योऽस्युः, (३) तृतीयायाः श्वस्योऽस्युः, (४) कृतीयायाः श्वस्योऽस्युः ।

सोऽरिज्यत् ततो राजन्योऽजायत ॥१॥

स विशः सर्वन्धूनां चानस्य चानार्यस्य च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥२॥

विशं च वै स सर्वन्धूनां चानस्य चानार्यस्य च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥

सः । अरिज्यत् । ततोः । राजन्यः । अजायत ॥ १ ॥

सः । विशः । सऽसर्वन्धून् । अनाम् । अन्नऽअर्धम् । अमिऽउदतिष्ठत् ॥ २ ॥

विशम् । च । वै । सः । सऽसर्वन्धूनाम् । च । अनाम् । च । अन्नऽअर्धस्य । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

[९] अथर्ववेदः

(१-४) सुवत्सत्स्य र्वायस्य (१) अथर्वस्य आसुरोऽस्युः, (२) द्वितीयायाः श्वस्योऽस्युः, (३) तृतीयायाः श्वस्योऽस्युः, (४) कृतीयायाः श्वस्योऽस्युः ।

स विशोऽनु व्यचिह्नत् ॥१॥

तं सुभा च समितिश्च सेना च सुरा चानुव्यचिह्नत् ॥२॥

सुभायाश्च वै स समितिश्च सेनायाश्च सुरायाश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥

सः । विशः । अनु । वि । अचिह्नत् ॥ १ ॥

तम् । सुभा । च । समितिः । च । सेना । च । सुरा । च । अनुव्यचिह्नत् ॥ २ ॥

सुभायाः । च । वै । सः । समितिः । च । सेनायाः । च । सुरायाः । च । प्रियम् । धाम । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

PARYĀYA - VIII

Vrātyāḥ

XV.8.1 He became exulted; therefrom sprang the rājanya (ruling power).

XV.8.2 He rose up to gain people along with the kinsmen, food and edibles.

XV.8.3 He, who knows it thus, becomes the pleasing abode of the people along with the kinsmen, of food and the edibles.

PARYĀYA - IX

Vrātyāḥ

XV.9.1 He followed the wishes of the people.

XV.9.2 The assembly, the war-council, the army, and the treasury (surā) followed him.

XV.9.3 He, who knows it thus, becomes the pleasing abode of the assembly, of the war-council, of the army and of the treasury.

यः पृथिवीं बृहस्पतिमग्निं ब्रह्म वेद ॥९॥
 ऐनमिन्द्रियं गच्छतीन्द्रियवान्भवति ॥१०॥
 य आदित्यं क्षत्रं दिवमिन्द्रं वेद ॥११॥

यः । पृथिवीम् । बृहस्पतिम् । अग्निम् । ब्रह्म । वेद ॥ ९ ॥
 आ । ऐनम् । इन्द्रियम् । गच्छति । इन्द्रियवान् । भवति ॥ १० ॥
 यः । आदित्यम् । क्षत्रम् । दिवम् । इन्द्रम् । वेद ॥ ११ ॥

[११] पञ्चमः सर्गः

(१-११) एकदशसर्गस्यास्य पञ्चास्य (१) मयवर्षे देवी वसिष्ठः, (२) द्वितीयाय विष्णवे पूर्वाभिपुत्रातिचक्री,
 (३-४, ८) कृतीवादिचतसृणावहम्याथ निहृतावीं वृहती, (५, ९) सातवीमरम्भोद्विषदा मावापत्या
 वृहती, (१०) दशम्या भुरिगावीं वृहती, (११) एकदशम्या विष्णवर्षाभ्युद्विषदा कर्वाणि ।

तद्यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मणेतिथिर्गृहानागच्छेत् ॥१॥
 स्वयमेनमभ्युदेत्यं ब्रूयाद्वात्यं क्वावात्सीर्वात्योदकं ब्रात्यं तर्पयन्तु ब्रात्यं यथा ते प्रियं
 तथास्तु ब्रात्यं यथा ते वशस्तथास्तु ब्रात्यं यथा ते निकृमस्तथास्त्विति ॥२॥
 यदेनमाह ब्रात्यं क्वावात्सीरिति पथ एव तेन देवयानानव रुधे ॥३॥
 यदेनमाह ब्रात्योदकमित्यप एव तेनाव रुधे ॥४॥
 यदेनमाह ब्रात्यं तर्पयन्त्विति प्राणमेव तेन वर्षीयांसं कुरुते ॥५॥

तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । ब्रात्यः । अतिथिः । गृहान् । आगच्छेत् ॥ १ ॥
 स्वयम् । एनम् । अभिऽउदेत्यं । ब्रूयात् । ब्रात्यं । क्वा । अवात्सीः । ब्रात्यं । उदकम् । ब्रात्यं ।
 तर्पयन्तु । ब्रात्यं । यथा । ते । प्रियम् । तथा । अस्तु । ब्रात्यं । यथा । ते । वशः ।
 तथा । अस्तु । ब्रात्यं । यथा । ते । निऽक्रामः । तथा । अस्तु । इति ॥ २ ॥
 यत् । एनम् । आह । ब्रात्यं । क्वा । अवात्सीः । इति । पथः । एव । तेन । देवऽयानान् ।
 अवं । रुधे ॥ ३ ॥
 यत् । एनम् । आह । ब्रात्यं । उदकम् । इति । अपः । एव । तेन । अवं । रुधे ॥ ४ ॥
 यत् । एनम् । आह । ब्रात्यं । तर्पयन्तु । इति । प्राणम् । एव । तेन । वर्षीयांसम् । कुरुते ॥ ५ ॥

XV.10.9 who knows earth as the lord of knowledge and adorable leader (fire) as the intellectual power.

XV.10.10 Unto him comes great power of sense organs; (and) he becomes strong with bodily power.

XV.10.11 who knows the sun as ruling power and heaven as the resplendent army-chief.

PARYĀYA - XI

Vratyāḥ

XV.11.1 So to whose dwelling such a knowledgeable vow-observing sage comes as a guest.

XV.11.2 He himself should get up to greet him and say ; "O Vratya, where did you stay (for the night)? Vratya, here is the water (for you). Vratya, let them entertain you. Vratya, let it be as it pleases you. Vratya, let it be as you command. Vratya, let it be as you desire.

XV.11.3 When he says ; "Vratya, where did you stay (for the night)", thereby in fact, he secures the paths traversed by the enlightened ones.

XV.11.4 When he says to him ; "Vratya, here is water (for you)", thereby, in fact, he secures waters (for himself).

XV.11.5 When he says to him ; "Vratya, let them entertain you," thereby he makes his very life-breath longer.

यदेनमाहुः ब्राह्म यथा ते प्रियं तथास्त्विति प्रियमेव तेनावं रुधे ॥६॥
 ऐनं प्रियं गच्छति प्रियः प्रियस्य भवति य एवं वेद ॥७॥
 यदेनमाहुः ब्राह्म यथा ते वशस्तथास्त्विति वशमेव तेनावं रुधे ॥८॥
 ऐनं वशो गच्छति वशी वशिर्ना भवति य एवं वेद ॥९॥
 यदेनमाहुः ब्राह्म यथा ते निकामस्तथास्त्विति निकाममेव तेनावं रुधे ॥१०॥
 ऐनं निकामो गच्छति निकामे निकामस्य भवति य एवं वेद ॥११॥

यत् । एनम् । आह । ब्राह्म । यथा । ते । प्रियम् । तथा । अस्तु । इति । प्रियम् ।
 एव । तेन । अव । रुधे ॥ ६ ॥

आ । एनम् । प्रियम् । गच्छति । प्रियः । प्रियस्य । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ७ ॥

यत् । एनम् । आह । ब्राह्म । यथा । ते । वशः । तथा । अस्तु । इति । वशम् । एव ।
 तेन । अव । रुधे ॥ ८ ॥

आ । एनम् । वशः । गच्छति । वशी । वशिर्नाम् । भवति । यः । एवम् । वेद ॥९॥

यत् । एनम् । आह । ब्राह्म । यथा । ते । निकामः । तथा । अस्तु । इति । निकामम् ।
 एव । तेन । अव । रुधे ॥ १० ॥

आ । एनम् । निकामः । गच्छति । निकामे । निकामस्य । भवति । यः । एवम् । वेद ॥

[११] ब्राह्म यथा

(१-११) एनमन्तर्वात् यथास्य (१) यथमन्तर्वात् यथास्य, (२) द्वितीयायाः ब्राह्मन्तर्वात् यथास्य, (३) तृतीयायाः
 भुविवासास्यन्तर्वात्, (४) अन्तर्वात् भुविवासास्यन्तर्वात्, (५-१, २-१०) यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात्
 (५, ११) यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात् यथास्यन्तर्वात्

तपस्यैवं विद्वान्ब्राह्म उद्धृतेष्वभिष्विभ्रितेभिर्द्वित्रेतिर्यिर्गृहानागच्छेत् ॥१॥

तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । ब्राह्मन् । उद्धृतेषु । अभिष्वि । अभिष्विभ्रिते । अभिष्विभ्रिते ।
 अतिथिः । गृहान् । आगच्छेत् ॥ १ ॥

XV.11.6 When he says to him ; "Vrātya, let it be as it pleases you."
 thereby he secures what is pleasing to him.

XV.11.7 To him comes the pleasing one; he, who knows thus
 becomes dear to his dear one.

XV.11.8 When he says to him : "Vrātya, let it be as you command",
 thereby he, verily, secures the command itself.

XV.11.9 To him comes the command; he, who knows it thus,
 becomes the Commander of Commanders.

XV.11.10 When he says to him : "Vrātya, let it be as you desire,"
 thereby he, verily secures the desire itself.

XV.11.11 To him comes his heart's desire; he, who knows it thus, is
 set at the heart of his heart's desire.

PARYĀYA · XII

XV.12.1 So to whose dwellings comes such a knowledgeable vow-
 observing sage as a guest when the fires have been kindled
 up and the fire offering is spread over,

स्वयमेनमभ्युदेत्य ब्रूयाद्वात्यातिं सृज ह्येष्यामीति ॥२॥
 स चातिसृजेत्तुह्यान् चातिसृजेन् जुहुयात् ॥३॥
 स य एवं विदुषा ब्राह्मेनातिष्ठो जुहोति ॥४॥
 प्र पितृयानं पन्थां जानाति प्र देवयानम् ॥५॥
 न देवेष्वा वृश्मते हुतमस्य भवति ॥६॥
 पर्यस्यासिल्लोक आयतनं शिष्यते य एवं विदुषा ब्राह्मेनातिष्ठो जुहोति ॥७॥
 अथ य एवं विदुषा ब्राह्मेनानतिष्ठो जुहोति ॥८॥

स्वयम् । एनम् । अभिऽउदेत्य । ब्रूयात् । वात्यं । अति । सृज । ह्येष्यामि । इति ॥२॥
 सः । च । अतिऽसृजेत् । जुहुयात् । न । च । अतिऽसृजेत् । न । जुहुयात् ॥३॥
 सः । यः । एवम् । विदुषा । ब्राह्मेन । अतिऽसृष्टः । जुहोति ॥४॥
 प्र । पितृयानम् । पन्थाम् । जानाति । प्र । देवयानम् ॥५॥
 न । देवेषु । आ । वृश्मते । हुतम् । अस्य । भवति ॥६॥
 परि । अस्य । अस्मिन् । लोके । आयतनम् । शिष्यते । यः । एवम् । विदुषा । ब्राह्मेन ।
 अतिऽसृष्टः । जुहोति ॥७॥
 अथ । यः । एवम् । विदुषा । ब्राह्मेन । अनतिऽसृष्टः । जुहोति ॥८॥

XV.12.2 he himself should get up to greet him and say : "O Vratya, grant me your permission. I shall perform sacrifice."

XV.12.3 If he permits, he may perform sacrifice; if he does not permit, he should not perform sacrifice.

XV.12.4 He, whoever permitted by such a knowledgeable vow-observing sage, performs sacrifice,

XV.12.5 He comes to know thoroughly the path traversed by the elders, (and) the path traversed by the enlightened ones.

XV.12.6 He is not cut off from the enlightened ones; his offerings are (regarded as duly) made.

XV.12.7 For him, whoever performs a sacrifice being permitted by such a knowledgeable vow-observing sage, there remains a secure place in this world.

XV.12.8 And now he, who performs a sacrifice without being permitted by such a knowledgeable vow-observing sage,

ये दिवि पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्धे ॥६॥ (५)
 तद्यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मण्यश्चतुर्थी रात्रिर्मतिथिर्गृहे वसति ॥७॥
 ये पुण्यानां पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्धे ॥८॥ (६)
 तद्यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मण्योपरिमिता रात्रीरतिथिर्गृहे वसति ॥९॥
 य एवापरिमिताः पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्धे ॥१०॥ (७)
 अथ यस्याब्राह्मण्यो ब्राह्मण्यब्रुवो नामविभ्रत्यतिथिर्गृहानागच्छेत् ॥११॥
 कर्षेदेनं न चैनं कर्षेत् ॥१२॥
 अस्यै देवताया उदकं याचामिमां देवतां वासय इमामिमां
 देवतां परि वेवेष्मिस्त्येनं परि वेविष्यात् ॥१३॥

ये । दिवि । पुण्याः । लोकाः । तान् । एव । तेन । अर्ब । रुन्धे ॥ ६ ॥
 तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । ब्राह्मण्यः । चतुर्थीम् । रात्रिम् । अतिथिः । गृहे । वसति ॥
 ये । पुण्यानाम् । पुण्याः । लोकाः । तान् । एव । तेन । अर्ब । रुन्धे ॥ ८ ॥
 तत् । यस्य । एवम् । विद्वान् । ब्राह्मण्यः । अपरिमिताः । रात्रीः । अतिथिः । गृहे । वसति ॥
 ये । एव । अपरिमिताः । पुण्याः । लोकाः । तान् । एव । तेन । अर्ब । रुन्धे ॥ १० ॥
 अथ । यस्य । अब्राह्मण्यः । ब्राह्मण्यब्रुवः । नामविभ्रती । अतिथिः । गृहान् । आगच्छेत् ॥
 कर्षेत् । एनम् । न । च । एनम् । कर्षेत् ॥ १२ ॥
 अस्यै । देवताये । उदकम् । याचामि । इमाम् । देवताम् । वासये । इमाम् । इमाम् ।
 देवताम् । परि । वेवेष्मि । इति । एनम् । परि । वेविष्यात् ॥ १३ ॥

XV.13.6 Secures thereby all the auspicious places that are in the sky.

XV.13.7 So he, at whose home such a knowledgeable vow-observing sage stays for the fourth night as a guest.

XV.13.8 Secures thereby all the places that are auspicious of the auspicious.

XV.13.9 So he, at whose home such a knowledgeable vow-observing sage stays for indefinite nights as a guest.

XV.13.10 Secures thereby all the indefinite auspicious places whatsoever.

XV.13.11 Now, he, to whose homes a non-vrātya (un-vow-observing), posting himself as a Vrātya, bearing only the name (of Vrātya), comes as a guest.

XV.13.12 Should he drag him? He may not drag him.

XV.13.13 I call for water for this deity; I accommodate this deity; I serve food to this deity: (saying thus) let him serve food,

स यदुदीचीं दिशमनु व्यचलत्सोमो राजा भुत्वानुव्यचलत्
 सप्तर्षिभिर्हुत आहुतिमन्नादीं कृत्वा ॥७॥
 आहुत्यान्नाप्यान्नमत्ति य एवं वेद ॥८॥^(७)
 स यदुवां दिशमनु व्यचलद्विष्णुर्भुत्वानुव्यचलद्विराजमन्नादीं कृत्वा ॥९॥
 विराजन्नाप्यान्नमत्ति य एवं वेद ॥१०॥^(८)
 स यत्पशून्नु व्यचलद्बुधो भुत्वानुव्यचलदोषधीरन्नादीः कृत्वा ॥११॥
 ओषधीभिरन्नादीभिरन्नमत्ति य एवं वेद ॥१२॥^(९)
 स यत्पितॄन्नु व्यचलयामो राजा भुत्वानुव्यचलत्स्वधाकारमन्नादं कृत्वा ॥१३॥

सः । यत् । उदीचीम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । सोमः । राजा । भुत्वा । अनुऽव्य-
 चलत् । सप्तर्षिऽभिः । हुते । आहुतिम् । अन्नऽअदीम् । कृत्वा ॥ ७ ॥
 आहुत्या । अन्नऽअद्या । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ ८ ॥
 सः । यत् । ध्रुवाम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । विष्णुः । भुत्वा । अनुऽव्यचलत् ।
 विऽराजम् । अन्नऽअदीम् । कृत्वा ॥ ९ ॥
 विऽराजा । अन्नऽअद्या । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १० ॥
 सः । यत् । पशून् । अनु । विऽअचलत् । रुद्रः । भुत्वा । अनुऽव्यचलत् । ओषधीः ।
 अन्नऽअदीः । कृत्वा ॥ ११ ॥
 ओषधीभिः । अन्नऽअदीभिः । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १२ ॥
 सः । यत् । पितॄन् । अनु । विऽअचलत् । यमः । राजा । भुत्वा । अनुऽव्यचलत् ।
 स्वधाऽकारम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १३ ॥

XV.14.7 When he follows the course to the northern quarter, he follows it becoming the shining Soma (cure-plant) offered by the seven-seers and making the offering enjoying of food.

XV.14.8 With the offering as enjoyer of food, he enjoys food, whose knows it thus.

XV.14.9 When he follows the course to the nadir quarter, he follows it becoming the sacrifice (Viṣṇu) and making Virāj (cow) enjoyer of food.

XV.14.10 With Virāj (cow) as enjoyer of food, he enjoys food, whose knows it thus.

XV.14.11 When he follows the animals, he follows them becoming the vital breath (Rudra), and making the herbs enjoyers of food.

XV.14.12 With herbs as enjoyers of food, he enjoys food, whose knows it thus.

XV.14.13 When he follows the elders, he follows them becoming the Controller Lord (Yama) and making the utterance of svadhā enjoyer of food.

स्वाहाकारेणाग्निदेनान्नमस्ति य एवं वेद ॥१४॥ (५)
 स यन्मनुष्या इ ननु व्यचलद्भिर्भूत्वानुव्यचिलत्स्वाहाकारमन्नादं कृत्वा ॥१५॥
 स्वाहाकारेणाग्निदेनान्नमस्ति य एवं वेद ॥१६॥ (६)
 स यदूर्ध्वा दिशमनु व्यचलद्बृहस्पतिर्भूत्वानुव्यचिलद्वाधरमन्नादं कृत्वा ॥१७॥
 वषट्कारेणाग्निदेनान्नमस्ति य एवं वेद ॥१८॥ (७)
 स यदेवाननु व्यचलद्दीशानो भूत्वानुव्यचिलन्मन्युमन्नादं कृत्वा ॥१९॥
 मन्युनाग्निदेनान्नमस्ति य एवं वेद ॥२०॥ (८)

स्वाहाकारेण । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अस्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १४ ॥

सः । यत् । मनुष्यान् । अनु । विऽअचलत् । अग्निः । भूत्वा । अनुऽव्यचिलत् । स्वाहाकारम् ।
 अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १५ ॥

स्वाहाकारेण । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अस्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १६ ॥

सः । यत् । ऊर्ध्वम् । दिशम् । अनु । विऽअचलत् । बृहस्पतिः । भूत्वा । अनुऽव्यचिलत् ।
 वषट्कारम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १७ ॥

वषट्कारेण । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अस्ति । यः । एवम् । वेद ॥ १८ ॥

सः । यत् । देवान् । अनु । विऽअचलत् । ईशानः । भूत्वा । अनुऽव्यचिलत् । मन्युम् ।
 अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ १९ ॥

मन्युना । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अस्ति । यः । एवम् । वेद ॥ २० ॥

XV.14.14 With the utterance of svadhā as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

XV.14.15 When he follows men, he follows them becoming the adorable leader and making the utterance of svāhā enjoyer of food.

XV.14.16 With the utterance of svāhā as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

XV.14.17 When he follows the course to the zenith quarter, he follows it becoming the Lord of knowledge and making the utterance of Vāṣaṭ enjoyer of food.

XV.14.18 With the utterance of Vāṣaṭ as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

XV.14.19 When he follows the enlightened ones, he follows them becoming the master (īśāna) and making the fervour enjoyer of food.

XV.14.20 With the fervour as enjoyer of food, he enjoys food, whoso know it thus.

स यत्प्रजा अनु व्यचलत्प्रजापतिर्भूत्वानुव्यचलत्प्राणमर्माद कृत्वा ॥२१॥
 प्राणेनाह्लादेनात्ममत्ति य एवं वेद ॥२२॥ (११)
 स यत्सर्वानन्तर्वेदानानु व्यचलत्परमेष्ठी भूत्वानुव्यचलत्प्रसाह्लाद कृत्वा ॥२३॥
 मर्माणाह्लादेनात्ममत्ति य एवं वेद ॥२४॥ (१२)

सः । यत् । प्रुजाः । अनु । विअचलत् । प्रजाऽपतिः । भुत्वा । अनुऽव्यचलत् ।
प्राणम् । अन्नऽअदम् । कृत्वा ॥ २१ ॥

प्राणेन । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अत्ति । यः । इवम् । वेद ॥ २२ ॥

सः । यत् । सर्वान् । अन्तःऽदेशान् । अन्तु । विऽअचलत् । परमेऽस्थी । भूत्वा ।
अनुऽन्यचलत् । ब्रह्म । अन्तःऽअदम् । कृत्वा ॥ २३ ॥

प्रक्षणा । अन्नऽअदेन । अन्नम् । अत्ति । यः । एवम् । वेद ॥ २४ ॥

[१५] पञ्चदशः सर्गः

[illegible]

तस्य ब्राह्मणस्य ॥१॥

सुप्त प्राणाः सुप्तापानाः सुप्त व्यानाः ॥२॥

तस्य ब्राह्मणस्य । योस्य प्रथमः प्राण ऊर्ध्वो नामायं सो अग्निः ॥३॥

तस्य । ब्रातृस्य ॥ १ ॥

सुप्त । प्राणाः । सुप्त । अपानाः । सुप्त । विऽआनाः ॥ २ ॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । प्रथमः । प्राणः । ऊर्ध्वः । नाम । अयम् । सः । अग्निः ॥ ३ ॥

XV.14.21 When he follows the creatures, he follows them becoming the Lord of the creatures and the vital breath enjoyer of food.

XV.14.22 With vital breath as enjoyer of food, he enjoys food, who knows it thus

XV.14.23 When he follows the course of all the intermediate quarters, he follows it becoming the Lord dwelling in the highest abode and making the knowledge enjoyer of food.

XV.14.24 With the knowledge as enjoyer of food, he enjoys food, whoso knows it thus.

PARYĀYA - XV

Vrātyāḥ

XV.15.1 Of that Vratya (the supreme being) -

XV.15.2 seven are in-breaths, seven out-breaths, (and) seven diffused breaths.

XV.15.3 Of that Vṛātya; what is his first in-breath, called ūrdhva (upward), that is this fire.

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य द्वितीयः प्राणः प्रौढो नामासी स आदित्यः ॥४॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य तृतीयः प्राणोऽभ्युक्षि नामासी स चन्द्रमाः ॥५॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य चतुर्थः प्राणो विमूर्त्तमायं स पर्वमानः ॥६॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य पञ्चमः प्राणो योनिर्नाम ता इमा आपः ॥७॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य षष्ठः प्राणः प्रियो नाम ते इमे पशवः ॥८॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य सप्तमः प्राणोऽपरिमितो नाम ता इमा प्रजाः ॥९॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । द्वितीयः । प्राणः । प्रडुर्कटः । नाम । असौ । सः । आदित्यः ॥४॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । तृतीयः । प्राणः । अभिडुर्कटः । नाम । असौ । सः । चन्द्रमाः ॥५॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । चतुर्थः । प्राणः । विडभूः । नाम । अयम् । सः । पर्वमानः ॥६॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । पञ्चमः । प्राणः । योनिः । नाम । ताः । इमाः । आपः ॥ ७ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । षष्ठः । प्राणः । प्रियः । नाम । ते । इमे । पशवः ॥८॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । सप्तमः । प्राणः । अपरिमितः । नाम । ताः । इमाः । प्रजाः ॥९॥

[१९] वेदव्याख्या

(१-७) सप्तमस्तस्य पर्यायस्य (१, ३) प्रथमाक्षरीपर्योक्तयोः साम्यमुच्यते (सर्वास्तु 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य द्वेयं पठितम्),
 (२, ४-५) द्वितीयाक्षरीपर्योक्तयोः साम्यमुच्यते, (६) षष्ठ्या याजुषी विदुषः, (७) सप्तम्याथातुरी गायत्री उच्यते ॥

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य प्रथमोऽपानः सा पौर्णमासी ॥१॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । प्रथमः । अपानः । सा । पौर्णमासी ॥ १ ॥

XV.15.4 Of that Vṛātya; what is his second in-breath, called prauḍha (nature), that is sun yonder.

XV.15.5 Of that Vṛātya; what is his third in-breath, called Abhūḍha (concluded), that is the moon yonder.

XV.15.6 Of that Vṛātya; what is his fourth in-breath, called Vibhūḥ (pervading), that is the purifying wind (or Soma)

XV.15.7 Of that Vṛātya; what is his fifth in-breath, called Yoni (the womb), that are these waters.

XV.15.8 Of that Vṛātya; what is his sixth in-breath, called priya (beloved), that are these animals.

XV.15.9 Of that Vṛātya; what is his seventh in-breath, called Aparimīta (limitless), that are these creatures.

PARYĀYA - XVI

Vṛātyāḥ

XV.16.1 Of that Vṛātya; what is his first out-breath, that is the night of full moon.

तस्य ब्राह्मस्य । योस्य द्वितीयोऽपानः साष्टका ॥२॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योस्य तृतीयोऽपानः सामावास्या ॥३॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योस्य चतुर्थोऽपानः सा श्रद्धा ॥४॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योस्य पञ्चमोऽपानः सा दीक्षा ॥५॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योस्य षष्ठोऽपानः स यज्ञः ॥६॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योस्य सप्तमोऽपानस्ता इमा दक्षिणाः ॥७॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । द्वितीयः । अपानः । सा । अष्टका ॥ २ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । तृतीयः । अपानः । सा । अमावास्या ॥ ३ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । चतुर्थः । अपानः । सा । श्रद्धा ॥ ४ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । पञ्चमः । अपानः । सा । दीक्षा ॥ ५ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । षष्ठः । अपानः । सः । यज्ञः ॥ ६ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । सप्तमः । अपानः । ताः । इमाः । दक्षिणाः ॥ ७ ॥

[१७] सप्तमः पञ्चांगः

(१-१०) दशमस्यैव पञ्चांगस्य (१, ५) प्रथमपञ्चांगस्योः प्राचापस्योऽपि (सर्वाणि 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य वैरी पङ्क्तिः), (२, ७) द्वितीयस्योऽपि (सर्वाणि 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य वैरी पङ्क्तिः), (३, ५) तृतीयस्योऽपि (सर्वाणि 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य वैरी पङ्क्तिः), (४, ५) चतुर्थस्योऽपि (सर्वाणि 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य वैरी पङ्क्तिः), (५, ५) पञ्चमस्योऽपि (सर्वाणि 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य वैरी पङ्क्तिः), (६, ५) षष्ठस्योऽपि (सर्वाणि 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य वैरी पङ्क्तिः), (७, ५) सप्तमस्योऽपि (सर्वाणि 'तस्य ब्राह्मस्य' इत्यस्य वैरी पङ्क्तिः) ॥

तस्य ब्राह्मस्य । योस्य प्रथमो व्यानः सेयं भूमिः ॥१॥

तस्य ब्राह्मस्य । योस्य द्वितीयो व्यानस्तदन्तरिक्षम् ॥२॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । प्रथमः । विऽआनः । सा । इयम् । भूमिः ॥ १ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । द्वितीयः । विऽआनः । तत् । अन्तरिक्षम् ॥ २ ॥

XV.16.2 Of that Vṛātya; what is his second out-breath, that is the eighth-night of the moon's quarter (āṣṭaka).

XV.16.3 Of that Vṛātya; what is his third out-breath, that is the night of new-moon.

XV.16.4 Of that Vṛātya; what is his fourth out-breath, that is faith.

XV.16.5 Of that Vṛātya; what is his fifth out-breath, that is Consecration.

XV.16.6 Of that Vṛātya; what is his sixth out-breath, that is sacrifice.

XV.16.7 Of that Vṛātya; what is his seventh out-breath, that are these sacrificial gifts.

PARYĀYA - XVII

Vṛātyaḥ

XV.17.1 Of the Vṛātya; what is his first diffused breath (Vyāna), that is this earth.

XV.17.2 Of that Vṛātya; what is his second diffused breath, that is the midspace.

तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य तृतीयो व्यानः सा द्यौः ॥३॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य चतुर्थो व्यानस्तानि नक्षत्राणि ॥४॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य पञ्चमो व्यानस्त ऋतवः ॥५॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य षष्ठो व्यानस्त आर्तवाः ॥६॥
 तस्य ब्राह्मस्य । योऽस्य सप्तमो व्यानः स संवत्सरः ॥७॥
 तस्य ब्राह्मस्य । समानमर्थं परि यन्ति देवाः संवत्सरं वा एतद्वर्तव्यं परि यन्ति ब्राह्मं च ॥८॥
 तस्य ब्राह्मस्य । यदादित्यमभिसंविशन्त्यमावास्यां चैव तत्पौर्णमासीं च ॥९॥

तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । तृतीयः । विऽआनः । सा । द्यौः ॥ ३ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । चतुर्थः । विऽआनः । तानि । नक्षत्राणि ॥ ४ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । पञ्चमः । विऽआनः । ते । ऋतवः ॥ ५ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । षष्ठः । विऽआनः । ते । आर्तवाः ॥ ६ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यः । अस्य । सप्तमः । विऽआनः । सः । सम्वत्सरः ॥ ७ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । समानम् । अर्थम् । परि । यन्ति । देवाः । सम्वत्सरम् । वै । एतत् ।
 ऋतवः । अनुपरियन्ति । ब्राह्मम् । च ॥ ८ ॥
 तस्य । ब्राह्मस्य । यत् । आदित्यम् । अभिसंविशन्ति । अमाऽवास्याम् । च । एव । तत् ।
 पौर्णमासीम् । च ॥ ९ ॥

XV.17.3 Of that Vṛātya; what is his third diffused breath, that is the sky yonder.

XV.17.4 Of that Vṛātya; what is his fourth diffused breath, that are those constellations.

XV.17.5 Of that Vṛātya; what is his fifth diffused breath, that are those seasons.

XV.17.6 Of that Vṛātya; what is his sixth diffused breath, that are those groups of seasons.

XV.17.7 Of that Vṛātya; what is his seventh diffused breath, that is the year.

XV.17.8 Of that Vṛātya; the enlightened ones go around him with one and the same purpose, just as the seasons go around following the year as well as the Vṛātya.

XV.17.9 Of that Vṛātya; as they enter into the sun on the new-moon's night, so that do on the full moon's night as well.

तस्य ब्रात्यस्य । एकं तदेवामृतत्वमित्याहुतिरेव ॥१०॥

तस्य । ब्रात्यस्य । एकम् । तत् । एषाम् । अमृतत्वम् । इति । आहुतिः । एव ॥ १० ॥

[१८] अथर्ववेदः

(१-५) यदस्य दक्षिणमक्ष्यसौ स आदित्यो यदस्य सव्यमक्ष्यसौ स चन्द्रमाः ॥२॥
(६) योऽस्य दक्षिणः कर्णोऽयं सो अग्निर्योऽस्य सव्यः कर्णोऽयं स पर्वमानः ॥३॥
(७) अहोरात्रे नासिके दितिर्भादितिश्च शीर्षकपाले सवस्तरः शिरः ॥४॥
(८) अहो । प्रत्यङ्मातो रात्र्या प्राङ्मो ब्रात्याय ॥५॥

तस्य ब्रात्यस्य ॥१॥

यदस्य दक्षिणमक्ष्यसौ स आदित्यो यदस्य सव्यमक्ष्यसौ स चन्द्रमाः ॥२॥

योऽस्य दक्षिणः कर्णोऽयं सो अग्निर्योऽस्य सव्यः कर्णोऽयं स पर्वमानः ॥३॥

अहोरात्रे नासिके दितिर्भादितिश्च शीर्षकपाले सवस्तरः शिरः ॥४॥

अहो । प्रत्यङ्मातो रात्र्या प्राङ्मो ब्रात्याय ॥५॥

तस्य । ब्रात्यस्य ॥ १ ॥

यत् । अस्य । दक्षिणम् । अग्निः । असौ । सः । आदित्यः । यत् । अस्य । सव्यम् । अग्निः ।
असौ । सः । चन्द्रमाः ॥ २ ॥

यः । अस्य । दक्षिणः । कर्णः । अयम् । सः । अग्निः । यः । अस्य । सव्यः । कर्णः ।
अयम् । सः । पर्वमानः ॥ ३ ॥

अहोरात्रे इति । नासिके इति । दितिः । च । अदितिः । च । शीर्षकपाले इति शीर्षक-
पाले । सवस्तरः । शिरः ॥ ४ ॥

अहो । प्रत्यङ् । ब्रात्यः । रात्र्या । प्राङ् । नमः । ब्रात्याय ॥ ५ ॥

॥ इति अथर्ववेदः ॥

[अथर्ववेदः अथर्ववेदः १८, अथर्ववेदः १२०]

—*—

XV.17.10 Of that Vṛātya; that immortality of theirs is one; therefore is the offering.

PARYĀYA - XVII

Vṛātyaḥ

XV.18.1 Of that Vṛātya (the wandering saint);

XV.18.2 What is his right eye, that is the sun; what is his left eye, that is the moon.

XV.18.3 What is his right ear, that is this fire; what is his left ear, that is this purifying wind (or the Soma).

XV.18.4 Day and night are his two nostrils; the finitude (diti) and infinity (aditi) are his two halves of his skull; the year is his head.

XV.18.5 During the day the Vṛātya forces the west, during night, the east. Homage be to the Vṛātya.

Here ends Kāṇḍa XV

Hymns 18, Verses 220

THE FOUR VEDAS
COMPLETE TRANSLATION IN ENGLISH
(A SET OF 22 VOLUMES)

Translated by
Swami Satya Prakash Saraswati &
Satyakam Vidyalkar

Ved Mantras in Sanskrit with
transliteration followed by translation
in easily understandable modern English
Printed by offset with beautiful binding
More than 10,000 pages
Being offered at cost price

Published by
D.A.V. Publication Division
(VED PRATISHTHAN वेद प्रतिष्ठान)
Arya Samaj Building, UP Block
Pitampura, Delhi - 110034

